Post – Sovyet Ülkeler Arasında Bölgeselleşme Eğilimleri

Regionalism Tendency in Post – Soviet Countries

Prof. Dr. Ekrem Erdem (Erciyes University, Turkey)

Dr. Halit Mammadov (Erciyes University, Turkey)

Abstract

We drew attention in our study to two directions of the growing regionalism in the Post – Soviet countries. The regionalism in the Post – Soviet Space has an indecisive character. A group of the country (Ukraine, Moldova, South Caucasus countries) is evaluating the regionalism as a medium of the integration with global markets and liberal world, but the other group (leading through Russia, Belarus and countries of Central Asia) see the regionalism as a factor, which is against the globalism. We made a conceptional analyze in the first part of our study. The second part of our study contents the implementation. The main these of our study “Regionalism processes in the Post – Soviet space” have been researched and analyzed under the title of Commonwealth of Independent States and Eurasian Economic Union. The foundation of the Eurasia Economic Union with the aim of more supporting of the economically integration in the Post – Soviet countries is a very important example of the new regionalism tendencies. There will be analyzed in our studies the phases of the Eurasian Economic Union – Eurasian Economic Community, Custom Union and Common Economic Space in scope of regionalism concept. It will be also explained the strategically aims of the mentioned regional structure.

1 Giriş

Günümüz sosyal bilimlerinde üzerinde durulan önemli kavramlardan biri bölgeselleşme kavramıdır. Bölgeselleşmenin hayata geçmesi açısından coğrafi yakınlık, istikrarlı ekonomik gelişim, siyasi sistemlerin yakınlığı, sürece verilen toplumsal destek, ortak tehdit ve meydan okumalar gibi faktörler oldukça önem taşımaktadır. Özellikle siyasi ve ekonomik istikrarın sağlanması küreselleşen dünyaya entegre olmayı daha mümkün kılmaktadır.

Bölgeselleşmeyi küreselleşme sürecine karşı geliştiğini öngören argümana göre bölgeselleşme süreci bir tamamlayıcı unsur değil, tam aksine küreselleşmenin alternatifidir. Bu argüman bölgeselleşmenin küreselleşmeden daha dinamik gelişen bir süreç olmasına ve sonuçta çok kutuplu bir uluslararası ilişkilerin meydana çıkmasına kuvvetli bir şekilde vurgu yapmaktadır.

Bu anlamda bölgeselleşme; ortak çıkarları ve kaygıları olan belirli bir bölge ve ülke grublarının ekonomik ve siyasi sistemlerin güçlendiren ve etkin bir gelişimini sağlayan ekonomik ve politik entegrasyon sürecidir. Diğer yandan, bölgeselleşme küreselleşmeyle birlikte oluşturulmaya çalışılan siyasi, ekonomik ve sosyo – kültürel tek tipliliğe karşı da bir tepki niteliği taşımaktadır.

Günümüz uluslararası ilişkilerinde Rusya, Çin gibi ülkeler bölgeselleşmeyi ABD ve Batı hegemonyasına karşı siyasi bir araç olarak görmektedirler. Rusya ve Çin gibi ülkeler çok kutuplu bir dünya düzeninin ortaya çıkmasının bölgeselleşme yoluyla hayata geçeceğini ileri sürmektedirler. Uluslararası sistemde gelişen bölgeselleşme örnekleri ya iktisadi ya da güvenlik amaçlıdır. Bu bağlamda AB, NAFTA, APEC, ASEAN, ŞİÖ gibi bölgesel örgütlerin ve onların temel faaliyet istikametlerinden birini de ekonomi oluşturmaktadır.

Soğuk Savaş'ın sona ermesinden sonra, bölgeselleşme veya bölgesel entegrasyon girişimleri ekonomik geçiş sorunları ile ilgilenmiş ve özellikle Avrupa jeopolitiğinde ekonomik ve güvenlik yapıları ile daha yakın ilişkiler geliştirmiş, istikrarın sağlanmasında önemli bir araç olarak ortaya çıkmıştır.(Celac, 2006)

Günümüzde küreselleşme süreci hız kazanmakla birlikte, bölgeselleşme hareketleri iktisat ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin gündemine dâhil olan konuların başında gelmektedir. Bu çerçevede dünya ülkelerinin başta iktisadi olmak üzere birçok alanda birbiriyle ortaklık kurma arzusu içerisinde hareket ettiğini müşahade etmek mümkündür.

Bölgeselleşme kavramına baktığımızda, söz konusu kavramın ülkeler için yasal bir çerçeve sunduğu ve ekonomik ilişkilerini geliştirmesine yönelik bir yapılanmayı ifade ettiğini gözlemlemek mümkündür. Bu bağlamda bölgeselleşme muhtelif ülkelerin esasında ekonomik birlikteliğini kapsayan oluşum karakteri taşımaktadır.

Bölgeselleşme ve bölgesel entegrasyonun iktisadi kalkınma üzerindeki etkilerinin boyutuna ilişkin siyaset bilimi ve ekonomi politik arasında tartışma söz konusudur. Ancak son hamlede ekonomik kalkınmanın önemi sürekli olarak dikkat çekmiş ve gündemde olmuştur.(Engel, 2010) Bölgeselleşmenin oluşumu, çeşitli ihtiyaçları veya siyasi, ekonomik veya iktisadi kalkınmayı ihtiva eden stratejik açıdan önemli bir jeopolitik eylemi temsil etmektedir.

Soğuk Savaşın bitimi ile hız kazanan yeni bölgeselleşme dönemi, AB gibi başarılı örneklerden esinlenmiş ve bu aşamada bölgeselleşme hareketlerinde önemli ilerlemeler yaşanmıştır. Bu dönemde dünyanın muhtelif

yerlerinde bölgeselleşme arzuları hız kazanmış, ülkeler bölgesel entegrasyonlar yoluyla kendi stratejik hatlarını oluşturmuşlardır.

2 Post - Sovyet Ülkelerde Bölgeselleşmenin Karakteristiği

Siyasi ve jeopolitik anlamda parçalanmış Post – Sovyet coğrafyasında muhtelif bölgesel yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Bu yapılanmaların ilki Baltık ülkeleri dışındaki eski Sovyet ülkelerini kapsayan Bağımsız Devlet Topluluğu (BDT) olmuştur. BDT’nin birçok Post – Sovyet ülkenin dış politika ihtiyaçlarını karşılayamaması yeni bir bölgesel entegrasyonun meydana çıkması için zemin hazırlamıştır. Söz konusu zeminde Azerbaycan, Ukrayna, Gürcistan ve Moldova’nın inisiyatifinde Strasbourg’da 10 Ekim 1997’de GUAM örgütü kurulmuştur. (Papava,2008) 7 Haziran 2001’de, Yalta’da, GUAM’ın ilk zirvesinde örgütün amaç ve ilkeleri belirlenmiştir. GUAM’a katılan ülkeler milli bağımsızlıklarını ve egemenliklerini muhafaza etmek ve Rusya karşısında manevra kabiliyetlerini artırmayı amaçlamışlardır.(Kuzio,2000)

Batı ise Rusya’nın etkisindeki BDT örgütüne karşı GUAM’ı desteklemiştir. Batılı ülkeler özellikle Karadeniz ve Transkafkasya enerji hatlarının güvenliğini teminat altına alınması istikametinde GUAM örgütüne önem vermişlerdir. Bu bağlamda GUAM ilk bakışta ekonomik veya kalkınmaya yönelik bir örgütlenme olarak gözüke de, özellikle Batı açısından söz konusu bölgesel entegrasyonun hedef ve beklentileri güvenlik ve siyasi konular etrafında şekillenmiştir. Böylece, GUAM Batı’ya Kafkasya’daki enerji boru hatları ve ulaşım koridorları üzerinde stratejik bir kontrol sağlama olanağı kazandırmıştır.(Chossudovsky, 2008)

3 Post – Sovyet Ülkeleri Arasında İlk Bölgeselleşme: Bağımsız Devletler Topluluğu

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) (Sodrujestvo Nezavisimih Gosudarstv (SNG) 8 Aralık 1991 yılında Belovejsk’de Rusya, Ukrayna ve Belarus Devlet Başkanları arasında imzalanan anlaşmayla 21 Aralık 1991’de faaliyete başlayan devletlerarası bir örgüttür. 21 Aralık 1991’de Kazakistan’ın Almaty kentinde Gürcistan ve Baltık ülkeleri dışında on bir eski SSCB ülkesi BDT’ye üye olmak için protokol imzalamıştır.(BDT resmi sitesi – 11.05.2013) 1993 yılında kabul edilen BDT tüzüğü (ustav) ekonomik, siyasal, çevresel, insani, kültürel alanlardaki işbirliği konusunda bir dizi kapsamlı hedef amaçlamıştır.(BDT resmi sitesi – 11.05.2013) BDT’nin temel amaçlarından biri de ortak ekonomik alanın yaratılması olmuştur. Diğer önemli nokta ise BDT ülkeleri arasında mevcut olan çatışmaların veya ortaya çıkacak sorunların barışçıl yöntemlerle halledilmesi olmuştur. BDT’nin temel amaçları “BDT üyesi ülkelerin sosyo – ekonomik gelişiminin sağlanması, yaşam standartlarının yükseltilmesi, istikrar ve güvenliğin artırılması” şeklinde ifade edilmektedir.(Konseptsiya Povişenia Prodovolistvennoy Bezopastnosti Gosudarstv – Uçastnikov SNG,2010)

Rusya, BDT’yi gelecekte Post – Sovyet ülkeleri ile ilişkilerini derinleştirecek bir araç olarak değerlendirmiş, özellikle Orta Asya üzerindeki etkisi açısından bu örgüte önem vermiştir. (Purtaş,2008) Bu bağlamda BDT Rusya’nın “Yakın Çevre” (Politika Blijnego Zarubejia – Near Abroad) olarak adlandırılan Orta Asya ve Kafkasya’ya yönelik politikalarının ilk adımı olarak dikkat çekmektedir. Rusya ilk yıllarda ekonomik ve siyasal anlamda yeteri derecede güçlü olmaması nedeniyle “Yakın Çevre” politikasında söz konusu bölgede yaşayan ve söz konusu coğrafyanın (özellikle Orta Asya) “yumuşak karnı” olan etnik Rusları ve bölgenin ortak dili olan Rusçayı kullanmıştır. (Lepingwell, 1994; Laitin, 1998) Rusya, “Avrasya Ekonomik Topluluğu”na giden yolda BDT’yi ön hazırlık olarak düşünmüştür.

Bu bağlamda BDT Rusya’nın “yakın çevresinde” yeniden güç oluşturmaya için ekonomik, siyasi ve kültürel araç niteliği taşımaktadır. Küresel güç olması açısından BDT ve eski SSCB coğrafyası Rusya için hiçbir makul alternatif olmayan bir işbirliği alanı niteliği taşımaktadır. Rusya’nın BDT politikası ekonomik açıdan stratejik bir politikadır ve söz konusu strateji Rus ulusal ekonomisinin geleceğini belirleyecek perspektife sahiptir. (Ekonomičeskie İnteresi i Zadaçi Rossii v SNG, 2010)

4 Post Sovyet Coğrafyada Yeni Bölgeselleşme Eğilimi: Avrasya Ekonomik Birliği

Avrasya Ekonomik Birliği (Evraziyskiy Ekonomiceskiy Soyuz) düşüncesi Rusya’nın önderliğinde eski Sovyet jeopolitiği içinde yer alan devletlerin artan küresel rekabet karşısında bölgesel işbirlikleri ile ayakta kalabilme çabaları sonucu ortaya çıkmıştır. Avrasya Ekonomik Birliği’nin teorik temellerini dört ana hat üzerinde değerlendirmek mümkündür:

1. Atlantikçilik ve onun uzantısı olarak kabul edilen küreselleşmeye karşı koyma, Batı Avrupa’ya ve ABD’ye karşı kültürel, politik ve ekonomik mücadele;
2. Ekonomide devletin güçlü olmasını destekleme; kamu sektörünün muhafaza edilmesi;
3. Rus Ortodoks Kilisesi’nin desteğini arkasına almak ve aynı zamanda diğer geleneksel gruplarla işbirliği;
4. Rusya’nın çekirdek güç olarak yer aldığı, eski SSCB coğrafyasında ‘Avrupa Birliği’ tarzında bir platformun oluşturulması.(Vasechko, 2007)

Avrasya Birliği Entegrasyonu Süreci ve Aşamaları:

1. Serbest Ticaret Bölgeleri
2. Avrasya Ekonomik Topluluğu
3. Gümrük Birliği
4. Tek Ekonomik Saha
5. Avrasya Ekonomik Birliği
6. Avrasya Birliği

1994 yılında Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev tarafından söylemselleştirilen Avrasya Birliği düşüncesi 2010 yılında Avrasya Gümrük Birliği'nin (Tamojenniy Soyuz) kurulması ile yeni boyut kazanmıştır. 10 Ekim 2000'de imzalanan Avrasya Ekonomik Topluluğu (AET) anlaşması Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha'nın gelişmesi için önayak rolü oynamıştır. Günümüzde Avrasya Ekonomik Topluluğu'na beş ülke dâhildir: Rusya, Belarus, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan. 2002 yılından Ukrayna ve Moldova, 2003'den itibaren ise Ermenistan AET'te gözlemci ülke konumundadırlar. Orta Asya ülkelerinden Özbekistan, Topluluğa 2006 yılında üye olmuş, 2008 yılında ise ayrılmıştır.

AET, Birleşmiş Milletler ve uluslararası hukuk ilkelerine tam uygun olarak kurulmuş ve uluslararası tüzel kişiliğe sahiptir. 2003 yılında, Avrasya Ekonomik Topluluğu'na, BM Genel Kurulunda gözlemci statüsü verilmiştir. (Avrasya Ekonomi Topluluğu resmi sitesi – 15.05.2013) Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılan ülkeler (Rusya, Belarus, Kazakistan) Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ) belirlemiş olduğu uluslararası norm ve kuralları çerçevesinde hareket edeceklerini belirterek, DTÖ üyeliği konularının önemine vurgu yapmışlardır.

Rusya inisiyatifindeki yeni bölgeselleşme sürecinin temel istikametleri aşağıdaki şekilde karakterize edilmektedir:

- Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha'nın tam olarak hayata geçirilmesi;
- Mal, hizmet, sermaye ve emek dolaşımının etkin bir şekilde sağlanması;
- Sanayi, ulaşım, enerji ve tarım politikalarının koordineli şekilde yürütülmesi ve ortak ulus ötesi korporasyonların tesis edilmesi;
- Milli yasaların uyumu ve harmonizasyonu, ekonomi politikalarının koordinasyonu;
- Ekonomi güvenliği, göç sorunlarında işbirliği, sınır ve bölgelerarası işbirliğinin geliştirilmesi.(Avrasya Ekonomik Birliği Komisyonu resmi sitesi – 15.05.2013)

2011 yılından itibaren Avrasya Ekonomik Birliği süreci Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından ilan edilmiş ve uygulamaya konulmuştur. 2010 yılında Rusya, Kazakistan ve Belarus arasındaki gümrük duvarı kalkmış, 2012 yılı itibarıyla de Tek Ekonomik Saha (Edinoe Ekonomiceskoe Prostranstvo) süreci tamamlanmıştır.

Avrasya Ekonomik Birliği'nin en önemli organı Ekonomik Birlik Komisyonu'dur. Komisyon, 2011 yılında Rusya, Belarus ve Kazakistan Devlet Başkanlarının kararıyla tesis edilmiştir. Komisyon bu ülkelerin hiçbir kurumuna bağlı olmaksızın faaliyet göstermektedir. Komisyonun temel misyonu Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha'nın gelişimine katkı sağlamaktır. (Avrasya Ekonomik Birliği Komisyonu resmi sitesi – 15.05.2013)

Günümüzde Avrasya Ekonomik Birliği'ne katılan ülkelerin önemli hedeflerinden biri de ortak para biriminin faaliyete geçirilmesidir. 2004 yılında Belarus Devlet Başkanı Lukaşenko ortak para fikrini ortaya atmıştır. Kazakistan Cumhurbaşkanı Nazarbayev “evraz” veya “Avrasya rublesi” isimli bir para birimini desteklemektedir. Ortak para biriminin 2015 yılından itibaren faaliyete geçmesi öngörülmektedir. Ancak Rusya Devlet Başkanı Putin, Avrasya Birliği sürecinde “AB'nin yaptığı yanlışları göz önünde bulundurdıklarını” ve ortak para birimi oluşumu için acele etmeyeceklerini ifade etmiştir. (Kostenko; Novikova, 2012)

5 Gümrük Birliği

Gümrük Birliği 6 Ekim 2007'de Tacikistan'ın başkenti Duşanbe'de imzalanan anlaşmayla kurulmuştur. Gümrük Birliğinin yüksek organı katılımcı ülkelerin Devlet ve Hükümet Başkanlarının yer aldığı Devletlerarası Konsey'dir. 2007 yılından itibaren Gümrük Birliği Komisyonu daimi faaliyet gösteren yegâne organdır. Gümrük birliği çerçevesinde ortak gümrük tarifesi ve üçüncü ülkelerle ticaret düzenleyen önlemler alınmıştır. 2009 yılında, Gümrük Birliği Yüksek Organı, Gümrük Birliği Komisyonu ve katılımcı ülkelerin Hükümetleri Ortak Gümrük Tarifesi, Gümrük Kanunu, Gümrük Birliği Divanı Statüsü de dâhil olmak üzere Gümrük Birliği'nin yasal çerçevesini tamamlamak için bir dizi tedbirler almışlardır. (Avrasya Ekonomi Birliği Komisyonu resmi sitesi – 15.05.2013) Bu çerçevede 40'dan fazla uluslararası anlaşma, katılımcı ülkeler tarafından kabul edilmiş ve onaylanmıştır.

2011 yılında Petersburg’da yapılan Avrasya Ekonomik Topluluğu toplantısında Kırgızistan’ın Gümrük Birliği’ne katılımı deklare edilmiştir. Kırgızistan Cumhurbaşkanı Almazbek Atambayev, “Kırgızistan’ın Gümrük Birliği’ne katılmak için kararlı olduğunu” bildirmiştir. (Fergana News – 17.05.2013) Rusya Başbakanı Dmitri Medvedev “Kırgızistan’ın Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha’ya katılma kararlılığını desteklediklerini ve bu konuda yardım göstermeye hazır olduklarını” beyan etmiştir. (TKS – 11.05.2013) Katılımcı ülkeler ise Gümrük Birliğinin üçüncü ülkelere açık olduğunu defalarca ifade etmişlerdir. Bu çerçevede diğer Post – Sovyet ülkelerinin katılımı özellikle Gümrük Birliğinin geleceği açısından oldukça önem taşımaktadır. Bu bağlamda Ukrayna’nın üyeliği Gümrük Birliği açısından önemli gündem maddesidir.

Ukrayna, nüfusu ve coğrafi konumuyla Gümrük Birliği ve geniş manada Avrasya Ekonomik Birliği’nin gelecek hedefleri açısından kilit ülke konumundadır. Post – Sovyet Ukrayna’nın jeopolitik olarak AB ve Rusya arasında kalması bu ülkenin dış ilişkilerinin gündemini belirlemiştir. Bağımsızlık sonrası Ukrayna, Rusya ve Batı’nın (özellikle AB’nin) rekabet ettiği önemli jeopolitik alan olmuştur. (Snirelman, 2009) Bu nedenle Ukrayna Gümrük Birliği’ne gözlemci statüsünde katılmak istemektedir.

ÜLKELER	Sanayi Üretimi	Tarım Üretimi	Sabit Sermaye Yatırımları	Nakliye Taşımacılığı (Boru Hatları Hariç)	Perakende Ticaret Hacmi	Tüketici Fiyatları endeksi
Belarus	98,9	102,5	112,5	92,5	119,1	105,4
Kazakistan	101,9	100,4	108,5	95,8	112,5	101,9
Rusya	100,0	102,2	101,5	96,3	103,9	101,9
Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha	100,1	102,2	101,5	96,3	104,8	102,1

Tablo 1. Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha Üye Ülkelerinin Esas Sosyo – Ekonomik Göstergeleri *Kaynak: Avrasya Ekonomi Komisyonu*

GÜMRÜK BİRLİĞİ HAKKINDA RUSYA FEDERASYONU VE BELARUS CUMHURİYETİ ARASINDA İMZALANAN ANLAŞMA		
ANLAŞMAYA KATILAN ÜLKELER	İMZALANDIĞI TARİH	YÜRÜRLÜĞE GİRDİĞİ TARİH
Rusya Federasyonu Belarus Cumhuriyeti	06.01.1995	30.11.1995
GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TEK EKONOMİK SAHA ANLAŞMASI		
ANLAŞMAYA KATILAN ÜLKELER	İMZALANDIĞI TARİH	YÜRÜRLÜĞE GİRDİĞİ TARİH
Kazakistan	26.02.1999	23.12.1999
Belarus	26.02.1999	23.12.1999
Tacikistan	26.02.1999	23.12.1999
Kırgızistan	26.02.1999	10.04.2000
Rusya	26.02.1999	02.07.2001
AVRASYA EKONOMİK TOPLULUĞUNU KURAN ANLAŞMA		
ANLAŞMAYA KATILAN ÜLKELER	İMZALANDIĞI TARİH	YÜRÜRLÜĞE GİRDİĞİ TARİH
Kazakistan, Belarus, Tacikistan, Kırgızistan, Rusya	10.10.2000 (ilk imzalandığı tarih) 25.01.2006 (değiştirilme tarihi) 06.10.2007 (değiştirilme tarihi)	30.05.2001 (yürürlüğe girdiği tarih) 28.08.2006 (yürürlüğe girdiği tarih) 21.11.2008 (yürürlüğe girdiği tarih)

Tablo 2. Gümrük Birliği Hukuki Altyapısını Oluşturan Temel Uluslararası Anlaşmalar

Diğer bir alternatif süreç ise Ukrayna tarafından ileri sürülen “yarım üyelik” (polovinchatiy) statüsüdür. Bu statü 3+1 şeklinde de formüle edilmektedir. Buna göre Ukrayna Gümrük Birliği’ne aşamalı olarak entegre olmayı hedeflemektedir. Böylece, Ukrayna bugün itibarıyla Gümrük Birliği’ne tam katılımı düşünmediğini ortaya koymaktadır. “Yarım üyelik” statüsü Rusya tarafından makul görülmemektedir. (RIA Novosti – 15.05.2013) Rusya, Ukrayna’nın Gümrük Birliği’ne tam katılımını istemekte ve oldukça önemsemektedir. Bu çerçevede kısa vadede Ukrayna’nın gözlemci statüde Gümrük Birliği üyesi ülkelerle ekonomik işbirliğine gideceğini gözlemlemek mümkündür. Ukrayna’nın Gümrük Birliği üyeliği ve AB sürecini referanduma götürmesi bile olasıdır.

Ukrayna, 2013 yılının sonuna kadar hem Gümrük Birliği ülkeleri hem de AB ile serbest ticaret anlaşması imzalamayı ümit etmektedir. Ukrayna Dışişleri Bakanı Leonid Kojara Rusya Dışişleri Bakanlığı Diplomasi

Akademisindeki konuşmasında “Ukrayna’nın hem Gümrük Birliği (Doğu) ve hem de AB (Batı) ile serbest ticaret anlaşması imzalayan tek ülke konumuna sahip olmasından ve bu durumun dünyada tek örnek olma ihtimalinden” bahsetmiştir. (RİA Novosti – 15.05.2013)

6 Tek Ekonomik Saha

19 Eylül 2003’de Yalta’da, Rusya, Belarus, Ukrayna ve Kazakistan Devlet Başkanları zirvesinde Tek Ekonomik Saha’nın oluşturulması hakkında anlaşma imzalanmıştır. Rusya, Belarus ve Kazakistan yasama organları anlaşmayı onaylarken, Ukrayna parlamentosu bu Anayasasına ve dış politika önceliklerine ters düşmesi nedeniyle söz konusu anlaşmayı tasdik etmemiştir. (Rusya Ekonomik Gelişim Bakanlığı – 17.05.2013)) Böylece, Tek Ekonomik Saha üç ülkenin - Rusya, Belarus ve Kazakistan - katıldığı iktisadi bir aşama olmuştur. Tek Ekonomik Sahanın temel amaçları aşağıdaki şekilde sıralanmaktadır:

- Mal, hizmet, sermaye ve emeğin tek pazar altında oluşturulması;
- Üye ülkelerin ekonomik kurumsallaşması ve bu ülkelerde hayat standartlarının yükseltilmesi;
- Vergi, banka, finansal, ticari, gümrük ve tarife politikalarının ortak yürütülmesi;
- Ulaşım, enerji ve iletişim alanlarında ortak bir sistemin geliştirilmesi, ekonomide yüksek teknolojinin uygulanmasında devlet desteğinin sağlanması. (Avrasya Ekonomik Topluluğu – 11.05.2013)

	İhracat	İthalat	Denge	2012 yılının ilk çeyreği (%)	
Gümrük Birliği	140 387,2	76 366,3	64 020,9	93,5	105,4
Ayrıca:					
Belarus Cumhuriyeti	5 611,3	4 417,5	1 193,8	68,2	102,7
Kazakistan Cumhuriyeti	18 501,2	5 919,0	12 582,2	91,1	110,5
Rusya	116 274,7	66 029,8	50 244,9	95,6	104,0

Tablo 3. Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha Üyesi Ülkelerin Dış Ticaret Hacmi (2013 yılının ilk çeyreği)

Kaynak: Avrasya Ekonomi Komisyonu

16 Ağustos 2006’da Avrasya Ekonomik Topluluğu Devletlerarası Konseyi’nin Devlet Başkanları düzeyinde aldığı kararla Tek Ekonomik Saha’nın yasal çerçevesi için gerekli belgeler geliştirilmeye başlanılmıştır. 2009’da Almatı’da yapılan gayri resmi zirvede Rusya, Belarus ve Kazakistan Devlet Başkanları Tek Ekonomik Saha 2010 – 2011 Eylem Planını onaylamışlardır.

Bu çerçevede 2010 yılında Petersburg’da yapılan AET Devletlerarası Konsey toplantısında Tek Ekonomik Saha ile ilgili dört anlaşma imzalanmıştır:

- Rusya Federasyonu, Belarus ve Kazakistan arasındaki teknik düzenlenmelerin ortak ilke ve kuralları;
- Üçüncü ülkelerden yasadışı göçle mücadele için işbirliği;
- Göçmen işçilerin ve aile üyelerinin hukuki statüsü;
- Fiyatlandırma ve tarife politikalarında, elektrik sektöründe doğal tekel hizmetlerine erişim. (Avrasya Ekonomik Topluluğu – 11.05.2013)

	ABD Doları (milyon)	2012 yılının ilk çeyreğine göre (%)	İçindeki Payı (%)
Gümrük Birliği	15 006,4	90,3	100,0
Ayrıca,			
Belarus ve Kazakistan	175,6	86,3	1,2
Kazakistan ve Rusya	5 253,5	100,5	35,0
Rusya ve Belarus	9 577,3	85,6	63,8

Tablo 4. Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha Üyesi Ülkelerin Karşılıklı Ticaret Hacmi **Kaynak:** Avrasya Ekonomi Komisyonu

18 Kasım 2011’de Rusya, Belarus ve Kazakistan liderleri Avrasya ekonomik entegrasyon sürecinin bir sonraki aşamaya geçişi hakkında bir Deklarasyon imzalamışlardır. Rusya, Belarus ve Kazakistan Devlet Başkanları “1 Ocak 2015 tarihine kadar Gümrük Birliği ve Tek Ekonomik Saha’nın yasal çerçevesini oluşturan uluslararası anlaşmaları tamamlayarak, söz konusu yasal çerçeve temelinde Avrasya Ekonomik Birliği’ni oluşması için çaba harcayacaklarını” beyan etmişlerdir. (Avrasya Ekonomik Topluluğu – 11.05.2013) Bu süreci tamamlaması için Avrasya Ekonomi Komisyonu görevlendirilmiştir.

Tek Ekonomik Saha dört temel prensibin hayata geçmesini içermektedir:

- Malların Serbest Dolaşımı
- Hizmetin Serbest Dolaşımı
- Sermayenin Serbest Dolaşımı
- Emegın Serbest Dolaşımı

Tek Ekonomik Saha ile ilgili yukarıda bahsettiğimiz temel ilke ve kurallar 1 Ocak 2012 tarihi itibariyle yürürlüğe girmiştir. Tek Ekonomik Saha'nın tamamlanmasıyla 2015 yılından itibaren daha ileri entegrasyon aşaması olan Avrasya Ekonomik Birliği sürecinin başlatılması öngörülmektedir.

7 Stratejik Çıkarımlar

Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni koşullarda bölgesel örgütlerin temel kaygısını yeni tehditlere ve meydan okumalara karşı hızlı ve etkin bir biçimde cevap verebilecek güvenlik anlayışının geliştirilmesi oluşturmuştur. Günümüz uluslararası koşullarında devletler kendi güvenliklerini tek başına değil, muhtelif bölgesel organizasyonlar aracılığıyla sağlamaktadırlar.

Putin dönemi ile birlikte Avrasya Birliği düşüncesi Rusya için stratejik bir öncelik taşımakta ve tedricen ŞİÖ'nün önüne geçmektedir. (RIA Novosti – 15.05.2013) Rusya, Putin dönemi ile birlikte değişik bölgeselleşme süreçleri vasıtasıyla çok kutuplu uluslararası ilişkiler sistemini stratejik hedef olarak belirlemektedir. 7 Mayıs 2012'de Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin tarafından imzalanan “Rusya Federasyonu Dış Politikasının Uygulanması İçin Gerekli Önlemler” belgesinde, bölgesel örgütler çok yönlü diplomasi çerçevesinde ele alınmaktadır. (Rusya Devlet Başkanı resmi sitesi – 17.05.2013) Rusya, ŞİÖ'nün bölgesel rolünü diğer önemli bir yapılanma projesi olan Avrasya Birliği düşüncesiyle desteklemektedir.

Bu bağlamda Avrasya Birliği, ABD ve Çin'in Orta Asya'daki etkinliğini dengelemeye dönük bölge ülkeleri ile Rusya arasında siyasi, ekonomik ve güvenlik alanında entegrasyonu hedeflemektedir. Putin'in iktidara gelişi ile birlikte Rusya, Avrasya bölgesinde bölgesel örgütler yoluyla etkili bir dış politika uygulamaktadır.

Putin'in 2011 yılında ikinci kez iktidara gelişinden sonra Avrasya Birliği projesi Rus dış politikasının temel önceliği haline gelmiştir. Rusya, Avrasya Birliği'nin 2013 yılında öncelikle ekonomik entegrasyon temelinde gelişeceğini hedeflemektedir. Rusya, Avrasya Birliği'nin ekonomik perspektifini serbest ticaret kuralları çerçevesinde değerlendirmektedir. Ekonomik temelli Avrasya Birliği, Avrupa ve dinamik Asya – Pasifik bölgeleri arasında etkin bir “köprü” rolünü oynama potansiyeli taşımaktadır. (İzvestia – 11.05.2013)

Rusça'nın bölgede etkin bir şekilde kullanımı Rusya açısından Avrasya Birliği için önemli bir araç teşkil etmektedir. Rusya Avrasya Birliği düşüncesiyle jeopolitik çıkarlarını gözetlemeyi esas stratejisi olarak benimsemektedir. Avrasya Birliği esas itibariyle ileri aşamada siyasi bir entegrasyon olarak Rusya'nın dış politika önceliğini oluşturmaktadır. Modern Rus dış politikasının ve Avrasyacı ekolün önde gelen fikir adamlarından olan Aleksandr Dugin çok kutuplu bir dünyanın oluşumunun Rusya'nın Avrasya istikametindeki politikasına bağlı olduğunu vurgulamaktadır. Dugin'e göre, Avrasyacılık ve Avrasya Birliği düşüncesi sadece stratejik bir öncelik olduğu kadar, ekonomik, manevi ve siyasi bir anlam da ifade etmektedir. (Dugin'in makaleleri – 17.05.2013)

Bugün ekonomik, askeri ve normatif alanları kapsayan küresel rekabet kavramı, Rus siyasi seçkinleri arasında güçlü bir yankı uyandırmaktadır. Bu düşünce dünya siyasetini sürekli mücadele arenası olarak gören Hobbesian anlayıştan kaynaklanmaktadır. Rusya'nın yeniden süper güç olma iddiası “Yakın Çevresi”ndeki politikaları ve başarılarıyla birebir bağlantılıdır. Bu çerçevede Rusya son dönemde “Yakın Çevresi” ile entegrasyonda hukuki – normatif yönleri dikkat çekmektedir. (Dragneva; Wolczuk, 2012)

Bugün Orta Asya'nın Post – Sovyet ülkeleri ortak bir bölgesel kimlik çerçevesinde, Rusya'nın başat güç olacağı bir bölgeselleşme projesine katılımı kendi dış politikaları açısından temel öncelik olarak görmektedirler. (Koraboev, 2012) Bu faktör Avrasya Birliği projesinin başarılı olma ihtimalini yükseltmektedir. Rusya ise Avrasya Birliği'ni pragmatik Şanghay İşbirliği Örgütü'nden (ŞİÖ) daha çok önemsemektedir. Sonuç olarak, Avrasya Birliği düşüncesini Rusya'nın Batı merkezli küreselleşme sürecine karşı bölgeselleşme yoluyla tepki koyduğu bir oluşum olarak değerlendirmek mümkündür.

8 Sonuç

Bölgeselleşme jeopolitik nedenler ve iç faktörlerin etkisi altında küreselleşme sürecinde yaşananlara paralel olarak gelişim göstermekte ve devletlerin ekonomik yapısını ve bunu müteakiben dış politikalarını da dönüştürme potansiyeli taşımaktadır. Söz konusu dönüşüm hem olumlu, hem de olumsuz istikamette tezahür etmektedir. Örneğin, birçok ülke küresel sisteme entegre olmak için bölgeselleşmeyi bir araç olarak görmektedir. Bazı ülkeler muhtelif metotlarla (İran, Kuzey Kore ve diğerleri) bölgeselleşmeyi küresel dünyaya karşı bir direniş vasıtası olarak değerlendirmektedir.

Bu bağlamda günümüzde bölgeselleşme, iki eğilim istikametinde gelişim göstermektedir. Bunlardan ilki, bölgeselleşmenin, küreselleşmenin tamamlayıcı bir ögesi ve bu sürecin bir parçası olmasıdır. İkinci eğilim ise, bölgeselleşmenin küreselleşmeye alternatif olduğu ve söz konusu iki sürecin zıt anlam taşımasını ihtiva etmektedir.

1991 yılında SSCB'nin dağılmasıyla bağımsızlıklarının kazanan yeni ülkeler ise yeni uluslararası siyasi ve iktisadi koşullara hazırlıksız yakalanan devletlerin başında gelmişlerdir. Yeni bağımsız ülkeler zayıf siyasi sistemleri, dağılmış ekonomik düzenleri, deformasyona uğramış sosyal ve kültürel yapılarıyla ciddi meydan okuma ve tehditlerle karşı karşıya kalmışlardır. Bu ülkeler küreselleşmeyi hem fırsat hem de meydan okuma olarak değerlendirmişlerdir.

Post – Sovyet ülkelerin bir kısmı pazar ekonomisi yoluyla dünya iktisadi sistemine eklenirken, diğer bir kısım ülke ise ekonomik liberalizasyon konusunda acele etmemektedirler. İkinci grup ülkeler bölgesel örgütlenmeler vasıtasıyla ekonomik küreselleşmenin risk ve meydan okumalarını bertaraf etmeyi hedeflemektedirler.

Avrasya Ekonomik Birliği Post – Sovyet coğrafyasını iktisadi anlamda ikiye ayıran bir ekonomik bölgeselleşme sürecidir. Söz konusu bölgesel organizasyon Post – Sovyet ülkelerine alternatif sunsa da ekonomik örgütlenmeden siyasi bir örgütlenmeye geçişi sırasında ciddi jeopolitik sorunlarla karşı karşıya gelebilir.

Kaynakça

- “28-e Zasedanie Mejsosudarstvennogo Soveta, EvrAzEs(na Urovne Glav Pravitelstv)” 19 Noyabrya 2010, Moskva, <http://www.evrazes.com/mezhgossovets/measure/51> (Erişim Tarihi: 17.05.2013) , Ayrıca bkz. “Edinoe Ekonomicheskoe Prostranstvo (EEP). Spravka, RİA Novosti, 1 Ocak 2012, <http://ria.ru/spravka/20120101/529308191.html>
- “Almazbek Atambayev: Kirgizistan Tverdo Nameren Vstupit v Tamojennyi Soyuz”, 12 Nisan 2013, <http://www.fergananews.com/news/20517>
- Celac, Sergiu, Manoli, Panagiota, 2006, “Towards a New Model of Comprehensive Regionalism in the Black Sea Area”, *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol. 6, No. 2, s. 193 – 205
- Chossudovsky, Michel, 2008, “**The Eurasian Corridor: Pipeline Geopolitics and New Cold War**” Global Research, Center for Research on Globalization, www.globalresearch.ca (Erişim Tarihi: 11.05.2013)
- Deklaratsiya o Evraziyskiy Ekonomicheskoy Integratsii,” Avrasya Ekonomik Birliği Gümrük Birliği resmi sitesi, <http://tsouz.ru/MGS/18-11/11/Documents/%D0%94%D0%B5%D0%BA%D0%BB%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F.pdf>
- Dragneva, Rilka, Wolczuk, Kataryna, “Russia, The Eurasian Customs Union and the EU: Cooperation, Stagnation or Rivalry?”, *Chatham House*, August 2012
- Ekonomiçeskie Interesi i Zadaçi Rossii v SNG”, 2010, *İnsitut Sovremennogo Razvitiya*, Moskova
- Engel, Susan, 2010, “The International Development Institutions and Regionalism: the Case of South-East Asia”, *Australian Journal of International Affairs* Vol. 64, No. 1, s. 55 – 69
- “Evraziyskiy Ekonomicheskaya Komissiya”, Avrasya Ekonomik Birliği Komisyonu resmi sitesi, <http://tsouz.ru/ee/aboutEEK/Pages/default.aspx>
- “Evraziyskiy Soyuz – v Razumnih Graniçah”, RİA-Novosti, <http://ria.ru/analytics/20120614/673087125.html>
- “İstoriya Evrazes”, <http://www.evrazes.com/about/history>
- Konseptsiya Povişenia Prodovolstvennoy Bezopastnosti Gosudarstv – Uçastnikov SNG” 2010, *Reşenia Soveta Glav Pravitelstva SNG*.
- Koraboev, İkboljon, 2010, “Ot Regionalnoy Integratsyi Tsentralnoy Azii k Evraziyskomu Integratsionnomu Prostranstvu? Menyayushaysya Dinamika Postsovetskogo Regionalizma”, *Evraziyskaya Ekonomicheskaya Integratsii* , No. 3 (8), s. 5 – 30
- Kostenko, Nataliya Novikova, İrina, “Vladimir Putin Obyasnil, çem Evraziyskiy Soyuz Perspektivnee ES”, *Vedomosti Vlasti*, 26 Oktyabr 2012, http://www.vedomosti.ru/politics/news/5423271/dazhe_ssha_obgonyaem
- Kuzio, Taras, 2000, “Promoting Geopolitical Pluralism in the CIS: GUAM and Western Foreign Policy”, *Problems of Post – Communism* Vol. 47, No. 3, s. 25 – 35
- Laitin, David, 1998, *Identity in Formation: The Russian-Speaking Populations in the Near Abroad*, Cornell University Press.

- Lepingwell, John, 1994, “The Russian Military and Security Policy and “Near Abroad”, *Global Politics and Strategy*, Vol. 36, Issue 3, s. 70 – 92.
- “Noviy Integratsionniy Proekt dlya Evrazii – Buduşee, Kotoriy Rojdaetsa Segodnya”, 3 Oktyabr 2011, *Izvestiya*, <http://izvestia.ru/news/502761> (Erişim Tarihi: 11.05.2013).
- “O Tamojennom Soyuze”, <http://www.tsouz.ru/ABOUTETS/Pages/default.aspx>
- Papava, Vladimer, 2008, “On The Role of The ‘Caucasian Tandem’ in GUAM”, *Central Asia and Caucasus (Special Issue)*, No. 3 – 4 (51 – 52), s. 47 – 55
- “Podpisan Ukaz o Merah po Realizacii Vneşnepolitičeskogo Kursa”, Dokumenti sayta Prezidenta Rossii, 7 May 2012, <http://www.kremlin.ru/acts/15256>
- Purtaş, Fırat, 2008, “Orta Asya’nın Bütünlüğü Sorunsalı ve Orta Asya’da Bölgesel Entegrasyon Girişimleri”, *Orta Asya ve Kafkasya’da Güç Politikası*, Ed. Turgut Demirtepe, USAK Yayınları: 16 Ankara.
- “Rossiya Podderjit Kirgizistan vo Vstuplenii v Tamojenniy Soyuz”, 25 Nisan 2013, <http://www.tks.ru/news/nearby/2013/04/25/0002>
- “Shuvalov: Ukraina Ne Mojet Bit Napolavinu v Tamojennom Soyuze”, 29 Mart 2013, RIA Novosti, <http://ria.ru/economy/20130329/930027713.html>
- Snirelman, Viktor, 2009, “Evrazia ili Evropa? Rol Ukraini v Evraaziyskom i Evrazia v Ukrainskom Diskurse”, *Forum Noveysey Vostocnoevropeyskoy İstorii i Kulturi*, No.1, 2009, s. 125 – 147
- “Sodrujestvo Nezavisimih Gosudarstv, İstoričeskaya Spravka”, BDT resmi sitesi <http://www.cis.minsk.by> (Erişim Tarihi: 11.05.2013)
- “Ukraina Hocet Svobodno Torgovat i s ES, i s Tamojennim Soyuzom, 29 Mart 2013, RIA Novosti, <http://ria.ru/economy/20130329/930027713.html>
- “Ustav Sodrujestvo Nezavisimih Gosudarstv”,
- <http://cis.minsk.by/reestr/ru/index.html#reestr/view/text?doc=187>
- Vasechko, Vyecehslav, 2007, “Staroe i Novoe Evraziystva: Kontseptsiya Religii i Politiki”, *Vestnik Rostovskogo Gosudarstennogo Eknomičeskogo Universiteta ‘RİNX’*, Vol: 1, s 141 – 146